

EVROPSKA ETNOLOGIJA

Theorie — und Methodendiskussion aus ethnologischer und volkskundlicher Sicht (Tagungsband zum Workshop »Europäische Ethnologie« vom 28. 3. bis 2. 4. 1982 in Berlin). /izd. Thomas Hauschild, Heide Nixdorff. Berlin D. Reimer, 1983, (Veröffentlichung des Museums für Völkerkunde Berlin, Staatliche Museen Preussischer Kulturbesitz) Etnologische Paperbacks, 305 str.

Razpravljanje o evropski etnologiji kot enoviti stroki, ki bi zmanjšala razločke med posamičnimi nacionalnimi vedami, ni novo, saj je bolj ali manj intenzivno potekalo že v 50. letih, npr. na mednarodnem etnološkem kongresu v Arnhemu leta 1955, se nadaljevalo v 60. in 70. leta in se na mednarodnih srečanjih obnavlja z novimi teoretskimi pogledi in raziskovalnimi rezultati tudi v 80. letih. Gradivo s takih posvetov je pogosto našlo prostor v reviji *Ethnologia Europaea* in v samostojnih izdajah. Korenine tega dogajanja so v obliki raznovrstnih stikov med evropskimi etnologiji pognale že pred 2. svetovno vojno, spodbudil pa ga je leta 1937 Sigrud Erixon, ko je v reviji *Folk-liv* objavil sestavek »Regionalna evropska etnologija«. Prižadeval si je za skupno, sodobno usmerjeno raziskovalno delo (preučevanje gospodarskih in socialnih razmer, povezovanje empiričnih rezultatov s historičnim znanjem), ki bi kasneje omogočilo oblikovanje širše veljavnih pogledov na življenje v evropskih razmerah. Nujno se mu je zazdelo preraščanje nacionalnih specializacij in zožitev v stroki, pa tudi uveljavitev primerjalnih načel.

Pričujoči zvezek iz serije *Ethnologische Paper-*

*backs*¹, ki jo izdaja berlinska založba Dietrich Reimer, prinaša gradivo s posveta »Evropska etnologija« v Berlinu leta 1982. Njegova vsebina je popis današnjih vprašanj in problemov t. i. evropske etnologije: prispevki prikazujejo zgodovino in razmejitev med »konkurenčnima« strokama — *Volkskunde* in *Völkerkunde*², obravnavajo terensko delo in historične metode v etnologiji. Avtorji razprav in diskusijskih prispevkov so ugledni nemški in drugi evropski etnolozi kot zastopniki različnih usmeritev: želijo se seznaniti z raznovrstnostjo strokovnih pogledov jih morda tudi naravnati k skupnemu cilju, predvsem pa pojasnjevati nove poglede posamičnih disciplin.³

Tako imenovana »delavnica« evropske etnologije je predstavila tri glavne teme:

1. Zgodovina in oblikovanje ved s posebnim poudarkom na razmerju med *Volkskunde* in *Völkerkunde* na nemškem jezikovnem območju
2. Terensko raziskovanje v evropski etnologiji
3. Historične metode v evropski etnologiji

Središčni problem prvega tematskega kroga sta torej *Volkskunde* in *Völkerkunde*. Priporočilo arnhemskega kongresa je narekovalo rabo termina *Volkskunde* za regionalno ali evropsko etnolo-

gijo — etnografijo, ki jo skupaj s *Völkerkunde* povezuje koncept »etnologija«. Vse do takrat in še kasneje pa je bila na nemškem govornem področju etnologija soznačnica *Völkerkunde*, ki se je seveda ukvarjala s preučevanjem zunajevropskih kultur. Omenjeno razmerje je bilo v drugih evropskih deželah manj problematično, kajti razdalja med vedo, ki preučuje domače ljudstvo in kulturo, kakor koli jo že imenujejo, in med etnologijo kot sintetično vedo, ki ne razločuje praktičnega in teoretskega dela in njene podobe ne določa regionalnost, je (bila) majhna ali pa je sploh ni (bilo).

Kako se je to razmerje oblikovalo in razvijalo na Nemškem zgodovinsko analizira Gerhard Lutz (naslov prispevka: *Die Entstehung der Ethnologie und das spätere Nebeneinander der Fächer Volkskunde und Völkerkunde in Deutschland*). Podrobno pojasnjuje vsebino terminov *Volkskunde*, *Völkerkunde*, etnografija in etnologija, ki se uveljavijo v razsvetljenski členitvi prej enovite znanstvene historiografske tradicije. Razmerju med omenjenimi termini in nosilnimi vedami (zgodovina, geografija, državoznanstvo, statistika) sledi od razsvetljenstva prek 19.

v 20. stoletje, ko se je razmeroma dolgo, skoraj do 70. let, ohranjal prepad med romantično in filološko usmerjeno Volkskunde in Völkerkunde kot vedo o primitivnih in eksotičnih deželah, neproučen pa je ostajal prostor evropskih dežel. Lutzev prispevek, ki je zagotovo eden med tehtnejšimi, je dobro poznarilo in hkrati tudi dokaz, da zgodovine stroke ne gre zanemarjati: šele take analize so omogočile ustrezno razumevanje razmerja med strokami in opozorile na znanstveno površnost, ki je bila pogosto, vsaj v Nemčiji, razlog za dolgo trajajoče nesporazume med zastopniki Volkskunde in Völkerkunde.

Da razdalja med obema disciplinama še vedno ni zblížana dokazuje tudi Ulla Johansen (Kritische Bemerkungen zum Stand der deutschen Völkerkunde für die Kollegen von der Europäischen Ethnologie), in to z vidika Völkerkunde, ki kljub notranji krizi pri proučevanju zunajevropskih kultur še vedno ne išče nikakršnih možnosti povezav na evropskih tleh.

Günter Wiegelmann (Die Beziehung zwischen Volkskunde in der Nachkriegszeit) se ukvarja z razmerjem med Volkskunde in Völkerkunde v povojnem času. Nedolženost izjemno nazorno kažejo že obravnave obeh gesel v temeljnih povojnih etnoloških priročnikih. Wiegelmann ugotavlja, da je bilo seveda z izjemami, medsebojno oplojevanje obeh ved razmeroma skromno tako v predmetnem kakor teoretskem pogledu. Do zblíževanja je prišlo v

formalni (preimenovanje ustanov, revij s pridevkom »etnološki«) in raziskovalni praksi (preučevanje selitvenih procesov, študij akulturacije, raziskave krajevnih skupnosti, sredozemske in balkanske študije), pa tudi v interdisciplinarnih seminarjih šele v 70. letih. Vendar s tem problem ni razrešen. Avtor namreč poudarja položaj etnologije kot majhne vede — označuje ga kot začaran krog: za majhno vedo je značilno nesorazmerje med znanstvenim aparatom in obsežnim predmetnim področjem, relativno skromna raziskovalna moč in nizka raziskovalna raven, zanemarljiv vpliv na druge vede in na odmev v javnosti, zato tudi majhen interes javnosti in neustrezna družbena podpora. Ublažitve tega položaja in dvig strok bi omogočilo nadaljnje poglobljanje sodelovanja obeh že pri skupaj obravnavanih temah (akulturacija, krajevne študije, zgodovinske študije, teorija in metodika).

Naslednji trije prispevki (Rüdiger Vossen: Die Entwicklung der Europa-Abteilung am Hamburgischen Museum für Völkerkunde, Heide Nixdorff: Die Entwicklung der Abteilung Europa im Berliner Museum für Völkerkunde, Theo Gantner: Die Entwicklung der Europa-Studien im Schweizerischen Museum für (europäische) Volkskunde) osvetljujejo obravnavano temo z vidika dejavnosti muzejev z nacionalnimi, evropskimi in zunajevropskimi zbirkami. Muzejske predstavitve in stanje v zbirkah dobro ponazarjajo ločenost obeh strok v preteklosti, v zadnjih

letih pa tudi zblíževanje, predvsem v obliki občasnih tematskih predstavitev.

Drugi razdelek — Terensko raziskovanje v evropski etnologiji — uvaža sestavek Leopolda Kretzenbacherja (Alleingang—Feldforschung zu Problemen der Gegenwartstsvolkskunde in Südosteuropa). Gre za prikaz njegovega samostojnega (ne skupinskega) raziskovanja tem izverovanja v jugovzhodni Evropi (Srbija, Grčija, Romunija). Kretzenbacherjev metodični postopek odlikujejo temeljite priprave (primerjalni študij zapisane gradiva) in delovni načrt za terensko delo, ki ga v celoti vodita zgodovinski in primerjalni pogled. Vendar raziskovalnih dosežkov ni mogoče zreducirati na že močno kritizirano historicistično filologijo, ker se avtor ves čas zaveda potrebe po socialnopsihološkem razumevanju in interpretaciji.

Švicarski etnolog Arnold Niederer v prispevku o raziskavah alpskega področja (Volkskundliche Forschung im Alpenraum) večji del besedila namenja kritiki ameriških kulturnih antropologov, ki pri raziskovanju življenja in kulture v Alpah večinoma povsem zanemarjajo zgodovinske razsežnosti in dosedanja spoznanja evropskih etnologov.

V tem razdelku so zbrane tudi razprave pomembne za poznavanje razvoja nekaterih evropskih nacionalnih etnologij. Ulla Bruck v razpravi o švedski etnologiji (The Influence of Social Anthropology on Swedish

Ethnology) analizira globok vpliv teorij kulturne in socialne antropologije na švedsko etnologijo v zadnjih desetletjih. Avtorica ugotavlja, da je bila predmet raziskav švedske etnologije (folk-livsforskning) do 60. let ljudska kultura (t.i. tradicija in tradicionalna ljudska kultura). Raziskovanje ljudskega življenja je bilo šele leta 1972 preimenovano v etnologijo, pravi teoretski premik pa je pomenila disertacija Åkeja Dauna »Obmestno življenje« (»Förortsliv«) leta 1974. Daun se je ukvarjal s sodobnimi urbanimi fenomeni in uporabil Barthov antropološki model analize. Njegov cilj je bil pojasniti, zakaj se ljudje vedejo na določen način in celo, zakaj mislijo tako, kakor mislijo. Novost ni bila obravnavana tema, ampak način interpretacije, ki se »tradicionalnim« etnologom ni zdel prav nič etnološki: šlo je namreč za nekatere analitične postopke, ki jih je razvila socialna antropologija. Vendar so ti postopki presegli v švedski etnologiji že uveljavljeni funkcionalizem à la Malinowski, pri katerem so bile še vedno v središču pozornosti kulturne prvine.

Že prej, v 50. letih, so bile na Švedskem pogoste klasične krajevne študije vezane na tradicijo starejših topografskih opisov. V novejših krajevnih monografijah pa gre predvsem za iskanje principov, ki povezujejo družbene institucije, in povezav z abstraktnejšimi družbenimi razsežnostmi. Leta 1977 je Orvarju Löfgrenu v disertaciji o ribiški skupnosti na zahodni švedski obali med letoma 1800 in 1970 (Fångstmän i in-

dustrisamhället) uspelo prikazati skupnost kot lokalno zrcalo velikih ekonomskih in družbenih sprememb v 19. in 20. stoletju. Löfgren je ekonomski sistem obravnaval z materialističnega zornega kota, družbeno organizacijo po vzorih britanskega strukturalizma, kulturne vzorce pa kot implicitne vrednote. Poleg tega delo odlikuje poglobljena zgodovinska analiza, ki nasploh daje pečat delu švedskih raziskovalcev.

Odločilni razlog za močan vpliv socialne antropologije na švedsko etnologijo je razločevanje konceptov kultura in družba in nadrobna razdelava pojmov družba in družbena struktura. Tudi kulture ne pojasnjujejo več vsi v emperičnih okvirih vzorcev opazovane vedenja, ampak v ožjem smislu kot miselni sistem. Kulturne sestavine in človekovo delovanje je mogoče interpretirati kot simbolni sestav. Kultura torej ni več »pojasnljiva« z emperičnimi dejstvi, ampak »interpretirana« glede na miselno strukturo.

Čeprav etnologija v akademskem pogledu sodi v humanistiko, socialna antropologija pa med družboslovne vede, se avtorici njuno prekrivanje v predmetu in ciljih ne zdi težava. Upošteva joč stalne spremembe mej med različnimi disciplinami, njihovo odvisnost od lokalne znanstvene tradicije in dejstvo, da akademske discipline drobijo sicer enovito resničnost, so prekrivanja in dopolnjevanja nadvse pomembna za čim celovitejše znanstveno raziskovanje. Razvoju vede po evropskih deželah so posveče-

ni tudi prispevki Jorgeja Freitasa Branca o etnologiji na Portugalskem (Aspekte der ethnologischen Forschung in Portugal: Quellen, Vorläufer, Tendenzen), Clare Gallini o šoli Ernesta de Martina v Italiji (Ernesto de Martino: Vorläufer, Lebenswerk und Nachfolger), pregleden pa je tudi članek Roberta Jamesa Theodoratusa o raziskavah ameriških kulturnih antropologov v Evropi (The Contribution of American Cultural Anthropologists to European Ethnology).

Z metodičnega in teoretskega zornega kota v tem razdelku prinašajo sveža spoznanja prispevki, v katerih avtorji razmišljajo predvsem o omejitvah, ki jih pri etnološkem delu na terenu oblikuje razmerje med preučevalci in preučevanimi. Gre za problematizacijo običajno za etnologe tako samoumevnega terenskega dela kot temeljne stopnje etnoloških raziskav. To ne more biti več predmet razmišljanja samo za preučevalce zunajevropskih kultur: domače in tuje, mi in oni in podobna razmerja zaposlujejo tudi preučevalce evropske, domače kulture. Premislek o raziskovalčevem položaju, njegovem odnosu do okolja in ljudmi s katerimi se ukvarja, razmerje domače — tuje — drugačno, možnosti spoznanja življenjske resničnosti, so glavne teme prispevkov Jeanne Favret-Saada o njenem raziskovanju verovanjskih pojavov v zahodni Franciji (Sur les implications de »etre pris«), Utza Jeggleja o skupinskem delu za krajevno monografijo v južni Nemčiji (Geheimnisse

der Feldforschung), Lorenza G. Löfflerja o študiji züriške mladinske subkulture (Das Züricher Video-Experiment), Alana Dundesa o nemškem nacionalnem značaju (Völkskunde, Völkerkunde and the Study of German National Character) in Ine-Marie Greverus (Die Sehnsucht des Ethnologen nach dem Feld), ki se je dotaknila tudi aplikativnosti etnološke vede in t. i. »Aktionsethnologie«.

Probleme »etnologije v akciji«, predvsem ko gre za pereče družbene teme, omenja tudi Löffler.

Funkcionalna in zgodovinska metoda sta bili mestoma le mimogrede, pa vendarle pogosto omenjana pojma, ki naj bi označevala v sedanjost oz. preteklost usmerjeno znanstveno prizadevanje. Funkcionalna metoda naj bi bila poleg tega značilna za preučevanje tujih kultur (torej za Völkerkunde), historična pa za etnološko/etnografsko deskripcijo domače kulture. Po mnenju referentov in razpravljalcev so taka sploševanja lahko samo strokovna zabloda. Slednje sta med drugimi poudarili predvsem Clara Gallini in Ina-Maria Greverus, empirično gradivo pa je posredoval Anton Blok v razpravi o strukturalno zgodovinski preučitvi simbolike rogov v Sredozemlju (Wider und Böcke - Ein Schlüssel zum mediterranen Ehrkodex).

Na zadnjo temo — Historične metode v evropski etnologiji — sta objavljena prispevka Miklosa Szalaya (Die Ethnologie auf dem Weg zur Histoire?) in Johna Davisa (History in the Making). Szalay razpravlja

o nasledkih krize terenskega raziskovanja ljudstev in kultur zunaj Evrope. Slednji se kažejo kot kriza etnološke vede: ta je namreč v zadnjih desetletjih izgubila svoj predmet preučevanja — primitivna ljudstva vs v vsesplošnem razvoju izumrla, postala del nacionalnih držav tretjega sveta ali etnične manjšine (npr. v ZDA in Avstraliji). Nekatera, npr. ameriški Indijanci, so se celo uprla, da bi bila še naprej antropološki šolski laboratoriji: antropologi jih namreč vse bolj spominjajo na bele osvajačce. Tudi v drugih deželah so se jim različne etnične skupine izmaknile — z naraščajočo samozavestjo so postale subjekti, ki se želi samopotrjevati in samospoznavati brez »pomoči« tujih izvedencev. Avtor meni, da je etnologija še vedno instrument kolonializma: s priznavanjem enakovrednosti različnih kultur (t. i. kulturni relativizem) zgolj prikriva njihovo neenakost in jo tako ohranja. Nasledki krize terena zahtevajo premislek v stroki, ki se zaenkrat pri etnologih kaže v naslednjih petih razrešitvah:

1. prevrednotenje dela na terenu v obliki doživetja in skušnje obiskanega terena in v obliki angažirane antropologije
2. terensko raziskovanje doma
3. študij kompleksnih družb
4. historične študije
5. obrat k etnologiji sami — stroka sama je predmet

Avtor je kritičen do vseh predstavljenih poti, nakazuje znake, ki etnologijo oddaljujejo od njenega predmeta, in zaplete z vedami, kakor so geografija, sociologija, zgodovina, ki se ukvarjajo s podobno tematiko.

Zdi se, da historično preučevanje odpira še najširše možnosti. Postopno razkriva vedno novo in bogato gradivo. Čeprav je predmet obeh kultura dežel tretjega sveta, etnologija nikakor ni v podrejenem položaju: z bogato strokovno tradicijo preučevanja zunajevropskih kultur v predindustrijski dobi in izdelanim znanstvenim aparatom lahko zgodovinarje pouči v marsikaterem pogledu. Predvsem se tako vrača k svojemu predmetu, ki pa se pušča preučevati samo še historično. Ob tem morajo etnologi spopolniti le poznanje nekaterih zgodovinskih kronoloških pojmov in tehnik raziskovalnega dela.

V zadnjem prispevku John Davis razpravlja o pomenu zgodovine v antropoloških raziskavah. Ne daje sicer nobenih napotkov za nastajanje historične etnologije, opozarja pa na potrebno pozornost razbiranja in interpretacije različnih historičnih dejstev: od splošno priznanih in velikih zgodovinskih dogodkov do tiste mikro-zgodovine, ki jo proizvaja posamična lokalna skupnost, družina ali celo posameznik — torej od zgodovine, ki jo pišejo in posredujejo ustanove, do manj razvidne, pogosto prezrte in celo nezavedne. Čeprav nekateri klasične antropološke šole ali metode veljajo za zgodovinske, npr. evolucionizem, v njih ni prostora za konkreten čas, prostor in ljudi. Pri manjših študijah se zgodovinska zavest kaže kot »fond izkušenj«, ki jih je treba razločevati po izviri, načinu posredovanosti in pomenu za prihodnost.

Pred nami je skratka ena med zanimivejšimi preglednimi deli o razmerah v sodobni evropski etnologiji. Nekateri prispevki so v pričujočem prikazu bolj poudarjeni, predvsem tisti, ki osvetljujejo najaktualnejše razmišljanje in ki se zdijo vznemirljivi tudi za slovenske etnologue.

Ingrid Slavec

PREV. OP.:

1. V seriji *Ethnologische Paperbacks* izhajajo predvsem priročniki in uvodi v etnologijo. Poleg omenjenega zvezka so izšla še naslednja dela:
Hans Fischer: *Ethnologie — Eine Einführung*
Michel Panoff, Michel: *Ta-*

schewörterbuch der Ethnologie — Begriffe und Definitionen zur Einführung. (Razširjena nova izd.)
Wolfdietrich Schmied-Kowarik, Justin Stagl: *Grundfragen der Ethnologie — Beiträge zur gegenwärtigen Theorie-Diskussion*
Walter Hirschberg, Alfred Janata: *Technologie und Ergologie in der Völkerkunde.* (2. popr. izd. v 2 zv.)
Justin Stagl: *Kulturanthropologie und Gesellschaft — Eine wissenschaftssoziologische Darstellung der Kulturanthropologie und Ethnologie.* (2. popr. in razšir. izd.)

2. V naši etnološki teoriji in praktični terminološki ne ločujemo etnologije Slovencev od npr. etnologije zunajevropskih kultur: vedno govorimo o etnologiji in njene predmete določamo z regionalnim oziroma narodnostnim pridev-

nikom. Bistveno različna teoretska in terminološka tradicija na nemško govorečem območju tako razločevanje zahteva, ko gre za razpravo o etnologiji oziroma strokah, kakršni sta etnologija Nemcev in etnologija čezmorskih ljudstev. Zato ohranjam v besedilu izvorna termina, čeprav pri nas običajno vse tuje etnografije, antropologije in narodopise prevajamo v etnologijo. Ohranjanje terminoloških razločkov je nujno zaradi pomenske diferenciranosti tako označenih pojmov.

3. Gre predvsem za različne nacionalne in tudi znotrajnacionalne etnološke »šole«, ki sicer vse sodijo v etnologijo, kakor jo razumemo pri nas, se pa ločijo v poudarkih različnih tem in pristopov: gre torej za razločke v etnološki vedi.

Franc Merkač in Marija Jurič

O VAŠKEM VSAKDANU

Celovec, Drava, Slovenski znanstveni inštitut, 1984, 112 str., (Disertacije in razprave; 7.) Povz. v nem.

Slovenski znanstveni inštitut v Celovcu je začel leta 1979 v založništvu celovške založbe Drava izdajati knjižno serijo *Disertacije in razprave* (Dissertationen und Abhandlungen). Objavljeni zvezki posredujejo znanstvena spoznanja poglobljenih obravnav različnih tem, ki so tesno povezane z življenjem, zgodovino in kulturo slovenske narodnostne manjšine na Koroškem, in so zanimiva za vse, ki se kakorkoli strokovno ukvarjajo s koroško in koroškimi Slovenci.

Doslej so v zbirki izšli naslednji zvezki:

1. Vida Obld: *Die slowenische Literatur in Kärnten seit 1945.* (1979)
2. Fran Zwitter: *Die Kärntner Frage.* 1979

3. Avguštin Malle: *Die slowenische presse in Kärnten 1848—1900.* (1979)
4. Mirko Messner: *Prežihov Voranc und die Bauern.* (1980)
5. Janko Pleterski: *Elemente und Charakter Die plebiszitären Entscheidung 1920 in Kärnten.* (1980)
6. Rudolf Vouk: *Popis slovenskih utrakvištinih šol do leta 1918 (Bestandsaufnahme der Kärntner utrakvistischen Schulen bis 1918.* (1980)
7. France Merkač in Marija Jurič: *O vaškem vsakdanu.* (1984)
8. Urban Jarnik: *Andeutungen über Kärntens Germanisierung (Pripombe o germanizaciji Koroške).* (1985)

Iz zoženega etnološkega vidika je v tej vrsti v branje še posebej priporočljiva sedma knjižica. Gre namreč za nekakšno monografijo podjunske vasi Dob pri Pliberku. Že naslov napoveduje

etnološke raziskovalne cilje in spoznanja, ki sta jih avtorja zapisala takole: »Cilji proučevanja so bili spoznavati življenjski svet vaščanov: kako in v kakšnih razmerah živijo, s kakšnimi problemi so soočeni, skratka, kako izgleda vsakdanost vaščanov doma, pri delu, v prostem času, pri kulturnem in družbenem življenju; kako so živeli vaščani prej, kako živijo danes; kašne šege, navade, tradicije gojijo na vasi; kako poteka gospodarski razvoj predvsem v kmetijstvu, kako se vaščani narodnostno opredeljujejo, kakšni so socialni odnosi kako se spreminjajo norme in vrednote. Iz tega že jasno sledi, da more raziskava nuditi le več ali